

WITTGENSTEIN'DA İDEAL DİL ELEŞTİRİSİ VE DOĞAL TARİH

Ahmet Cüneyt GÜLTEKİN*

ÖZ

Wittgenstein dilin somut yaşam biçimlerinin pratiği içerisinde anlam kazandığını ortaya koymakta ve ideal bir dil anlayışının felsefi karışıklıklara yol açtığını iddia etmektedir. İnsanın dil ile olan ilişkisini onun doğal tarihinde konumlandıran düşünür, felsefi sorunlara da bu doğallaştırma çerçevesinde bakmıştır. Doğal tarihin olguları olarak sunduğu insani yaşam biçimleri ve bunların parçası olan dil-oyunları, dili kullanmanın somut bir pratik olduğunu gösterir. Bu şekilde dilsel ifadelerin sadece betimlenmesi gerekir. Aksi halde yanlış anlamalara yol açılmakta ve felsefi sorunların önü açılmaktadır. Dilin ideal ve metafizik kullanımları sonucunda açığa çıkan sorunların giderilmesi ise bir tutum değişikliği yoluyla sağlanabilir. Dolayısıyla Wittgenstein Felsefi Soruşturmalarda dili ideal alandan çekip yaşamsal pratiklerimizi gerçekleştirdiğimiz somut bir alana taşıyarak Tractatus'ta bulunan anlamın belirginliği fikrinden vazgeçer. Sonuç olarak insanın dilsel etkinliklerini onun yaşam biçimsel etkinlikleri olarak betimlemek, şeylere ideal ve kuramsal bir yerden bakışımızın yol açtığı karışıklıkları açık hale getirecektir. Dil kullanımlarının betimleyici bir şekilde doğal tarih ile bağının kurulması, dilin içine gömülü olduğu etkinlikler alanını da göz önüne yeniden serer.

Anahtar Sözcükler: doğal tarih, ideal dil, kavram, düşünce, yaşam biçimi

THE CRITICISM OF IDEAL LANGUAGE AND NATURAL HISTORY IN WITTGENSTEIN

ABSTRACT

Wittgenstein reveals that language gains meaning within the practice of concrete forms of life and asserts that an understanding of ideal language leads to philosophical confusion. Placing the human relationship with language in its natural history, the philosopher looked at philosophical problems within this naturalized framework. The forms of human life and the language-games that are part of them, which he presents as facts of natural history, show that the actual use of language is a concrete practice. In this way, linguistic expressions need only be described. Otherwise, misunderstandings and philosophical problems arise. The dissolution of the problems arising from the ideal and metaphysical use of language can be achieved by a change of attitude. Therefore, in the Philosophical Investigations, Wittgenstein abandons the Tractarian idea of the determinacy of sense by taking language out of the ideal realm and grounding it to a concrete nature. Consequently, describing human beings' linguistic activities as their activities of form of life will clarify the confusions caused by our ideal and theoretical way of looking at things. The descriptive linking of actual uses of language to natural history also brings back open to view the ground of activities in which language is embedded.

Keywords: natural history, ideal language, concept, idea, form of life

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü.
E-posta: acgultekin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0748-9334.

Makalenin geliş tarihi: 30.06.2024
Makalenin kabul tarihi: 06.08.2024

Submission Date: 30 June 2024
Approval Date: 06 August 2024

Giriş

Wittgenstein'in felsefesinde öne çıkan ve felsefi düşünmede dönüşüme yol açan en önemli tavırlardan birisi idealizasyona ve genelleştirmeye karşı geliştirdiği yaklaşımdır. Düşünür bu tutumuyla, dile ilişkin yanlış anlamaları açığa çıkararak felsefi sorunların çözümü için dilin kullanımına dikkat çekerek bir rehberlik yapmayı hedefler. Ona göre söz konusu idealizasyonun ana kaynağı dildir. Dilin benzersiz ve ideal bir şey olduğu düşüncesi¹, kavramların da ideal olduğu düşüncesiyle koşutluk göstermektedir. Bu düşünce aslında bir yanılsamadır; dile ilişkin yanlış bakıştan ve yanlış yorumlamadan kaynaklı doğmuş bir batıl inançtır. Dildeki sözcüklerin anlamı sorunuyla bağlantılı olan bu idealleştirme eğilimi, anlamı kesinleştirme hedefinin bir sonucudur. İdealizasyonun nedeni olarak yanlış anlaşılmayı doğuran dilin benzersiz olduğu düşüncesi, onun aynı zamanda ideal olduğunu da varsayarak daha kritik bir soruna yol açar. Dilin kullanımı gözden kaçırıldığında sanki dil ideal bir şey olarak düşünülür ve bu batıl inanç genel bir idealizasyon eğilimine yol açar. Dolayısıyla sözcüklerin anlamına ilişkin belirginlik ve değişmeyen bir karşılık talebi, sözcüklerin açıklaması yerine sözcüklerin ne olduğu sorusu eşliğinde bir tür zihinsel krampı tetikler. Wittgenstein'a göre geleneksel felsefenin bizi sürüklediği şaşkınlığın ana kaynaklarından birisi de dile karşı takınılan bu tavidir.² Doğal olanın yerine geçirilmeye çalışılan ideal bir nesne bulmaya ve buna işaret etmeye ayartılırız, sözcüğe karşılık gelen böylesi ideal bir nesne bulamadığımızda da düşünsel alanda bir kavramı sözcüğe bağlarız.

Bu doğrultuda belirlenmeye çalışılan sabit bir anlamın ideal bir dili gerektirdiğine ilişkin eğilim, felsefi karışıklıkların da ana nedeni olmaktadır. "Gerçek dili ne denli dikkatli incelersek, talebimizle arasındaki çatışma da o denli şiddetli olacaktır."³ Burada sözü edilen talep, ideal şartların sağlandığı sürtünmesiz bir mantık temelinde kurulması gereken ideal bir dil anlayışıdır. Ancak Wittgenstein kendisinin de *Tractatus*'ta kurtulamadığı geleneksel felsefenin bu özcü talebini eleştirmekte ve açıkça ortada olan gerçek, yani bir bakıma kullanılan ve işleyen dile odağını kaydırmaktadır. Bu türden bir karşı

¹ Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*, çeviren. Haluk Barışcan, İstanbul: Metis Yayınları, 2007, §110.

² Ludwig Wittgenstein, *Mavi Kitap*, çeviren. Doğan Şahiner, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, 3.

³ Wittgenstein, FS, §107.

çıkışla dilde ideal bir anlam aramaktansa, anlamın farklı ve doğal açıklamalarının peşine düşmeyi önerir.

Önce ‘Anlamın açıklaması nedir?’ diye sormanın iki avantajı vardır. Böylece ‘anlam nedir?’ sorusu bir bakıma yeryüzüne indirilmiş olur. Zira, elbette, ‘anlam’ın anlamını anlamak için ‘anlamın açıklaması’nın anlamını da anlamak gerekir. Kabataslak söylendiğinde: ‘Anlamın açıklamasının ne olduğunu soralım, zira bunun açıkladığı şey anlam olacaktır. ‘Anlamın açıklaması’ ifadesinin gramerini incelemek size ‘anlam’ sözcüğünün grameri hakkında bir şey öğretecek ve sizi ‘anlam’ diyebileceğiniz bir nesne bulmak için çevrenize bakınma ayarısından kurtaracaktır.⁴

Bu yaklaşımın anlama ilişkin soruyu, uzamsal ve zamansal bir görüngü olarak incelenen gerçek gündelik dil bağlamına⁵ indirdiğini söyleyebiliriz. Söz konusu inceleme sözcüklerin kullanımına ilişkindir. Dilin çeşitli alanlarındaki ifade biçimlerindeki yüzeysel benzerliklerden kaynaklanan yanlış anlamaların ortadan kaldırılması amaçlanır. İşte Wittgenstein bu şekilde ortaya konulan farklı ifade biçimlerinin çözümlenmesini⁶, dilin gramerinin açıklığa kavuşturulması olarak konumlandırır. Bu bakımdan düşünür için gramer, sözcüklerin kullanımı anlamına gelir. Dolayısıyla gramer kullandığımız ifade biçimlerinin gündelik bağlamlardaki çoklu anlamlarının farkını oluşturan işleyişin doğru anlaşılmasıyla açığa çıkarılabilir. Böylece, anlam sözcüğünün grameri açık kılınarak, ‘anlam’ denilebilecek ideal bir kavrayışın peşine düşmeye ayarlanmamız şeklinde kendisini gösteren rahatsızlık giderilebilecektir. Wittgenstein dili anlamayı insani bir etkinliğin parçası olarak dilin kullanmayla bağını göstererek açıklamaya çalışır. Bu çerçevede ideal bir dil düşüncesini eleştirir.

Filozoflar bir sözcüğü kullandıklarında -‘bilgi’, ‘varlık’, ‘nesne’, ‘ben’, ‘tümce’, ‘ad’- ve şeyin özünü kavramaya çalıştıklarında kendimize şunu sormalıyız: Bu sözcüğün, anayurdu olan dilde gerçekten böyle kullanıldığı olur mu hiç?

⁴ Wittgenstein, *Mavi Kitap*, 3.

⁵ Wittgenstein, FS, §108.

⁶ Wittgenstein, FS, §90.

Biz sözcükleri metafizik kullanımlarından gündelik kullanımına geri getiriyoruz.⁷

İşte düşünürün geleneksel felsefe yapma biçimi olarak metafizikten ve metafiziğin talep ettiği ideal dilden gündelik dil kullanımına geri dönme hamlesi, doğal bir tavra dönme çağrısı olarak kendisini gösterir. Bir bakıma Wittgenstein felsefedeki yanlış anlamaları ve dilin yanlış kullanılmasından kaynaklanan karışıklıkları, sözcükleri metafizik kullanımlarından gündelik kullanımına getirerek, yani sözcüklerin anlam ve kasıtlarının bağlamlarını betimleyerek sosyal ve kişisel koşulların içinde çözerek eritmekte ve doğal kullanımların içerisinde ortadan kaldırmaktadır. Wittgenstein metafiziksel olmayan kullanımı, §116'nın erken versiyonu olan daktilo yazmalarında *doğru/normal* ifadelerini kullanarak açıklamaya çalışmış; bunları sıradan ya da gündelik dil kullanımlarıyla eş tutmuştur.⁸ Dolayısıyla gündelik dil kullanımını bir bakıma 'normal olan', bu anlamda da doğal olan olarak konumlandırmıştır. Bu doğrultuda sözcüklerin kullanılma biçimlerini, söylenirken takınılan tutumları ve doğal yaşam bağlamlarını açığa çıkaracak olan bir soruşturma, sözcükleri gündelik kullanımına döndürerek felsefe sorunlarına karşı da dinamik bir konum almayı sağlayacaktır.

İdeal Dilden Doğal Kullanıma

Wittgenstein *Felsefi Soruşturmalar*'da dili, ideal alandan çekip yaşamsal pratiklerimizi gerçekleştirdiğimiz somut bir alana taşır. *Tractatus*'taki anlayışın talep ettiği mantığın kristal saflığından⁹ yaşayan ve tüm doğallığıyla gerçek dilin pürüzlü zeminine dönmeyi hedefler. *Tractatus*'ta tümcelerın anlamı konusunda çok sıkı bir belirginlik¹⁰ olması gerektiğini savunmuş olan düşünür artık bunun doğal dillerle ciddi bir karşıtlık oluşturduğunu fark etmiş ve bu projesinden vazgeçmiştir. Anlamın belirginliği talebi felsefi sorun ve karışıklıkların çözümü için işlevsel olamamaktadır. Dilin somut ve edimsel kullanımını açıklamak ve dilsel fenomenleri betimlemek için gündelik dile dönmek gerekir.

⁷ Wittgenstein, FS, §116.

⁸ Gordon Baker, *Wittgenstein's Method, Neglected Aspects*, Oxford, Blackwell Publishing, 2006, 101.

⁹ Wittgenstein, FS, §107.

¹⁰ Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çeviren. Oruç Aruoba, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, 3.23.

Demek istediğimiz, mantıkta bir muğlaklık olamayacağıdır. Şimdi bir fikre saplanmış durumdayız: İdealin gerçeklikte bulunması ‘gerek’ir. Bunun nasıl olduğunu henüz görmediğimiz ve bu ‘gerek’in özünü anlamadığımız halde. Gerçekliğin içinde bulunması gerektiğine inanıyoruz, çünkü onu orada şimdiden görüyor olduğumuzu sanıyoruz.¹¹

Mantıksal bir ideali gerçekliğe dayatmak, somut ve doğal dilin işleyişini anlamamaya ve dilsel pratiği sakatlamaya neden olmaktadır. İşte bu doğrultuda Wittgenstein tüm soruşturmasının yönünü değiştirme kararı alır. İncelemenin yönü gerçek ihtiyaçların eksenini oluşturacağı şekilde döndürülmelidir¹² ve bu yaklaşım dilin asıl doğal tarihi referans alınarak doğal kullanımı içinde oluşturulacağı anlamına gelir. Wittgenstein’a göre idealin ifade tarzlarımızda oynadığı rolü yanlış anladığımızda sözcüklerin gerçek kullanımlarını göremeyiz.¹³ Söz konusu olan dilin yüzeysel yapısının ve bizim yanlış anlama dürtümüz doğrultusunda dili ideal bir şey olarak varsayma eğilimimizin bizi büyülemesine karşı bir mücadeledir.¹⁴ Dili yanlış anlama, hatta anlayamayışımızın ana kaynağı Wittgenstein’a göre sözcüklerin kullanımının çeşitliliğini ve bağlantılarını bütünsel olarak göremiyor oluşumuzdur. İşte incelemenin yönünün değiştirildiği yeni güzergâh dilin gerçek kullanımına hiçbir şekilde müdahale etmeksizin betimleme yapmak olacaktır.¹⁵

Örneğin doğal dillerde sözcüklerin tanımını kesin olarak yapmak oldukça zordur, çoğu kavramın sınırları da belirsizdir. Birçok durumda uygun olan kesinlik değil, belirsizlik olabilir. “Birine, ‘yaklaşık olarak şurada bir yerde dur!’ dediğimde – bu açıklama mükemmel olarak iş göremez mi yani? Ve diğer her açıklama da başarısız olamaz mı?”¹⁶ Wittgenstein kesinlik derecelerinin de göreliliğini ve farklı pratikler çerçevesinde tek bir kesinlik idealinin olamayacağını ortaya koyar. Sözcüklerin edimsel uygulamaları söz konusu olduğunda kavramlarımız her olasılık için hazır değildir ve bu noktada ideal denilen şey bir illüzyon olarak görünmektedir.¹⁷ Böylece *Tractatus*’ta

¹¹ Wittgenstein, FS, §101.

¹² Wittgenstein, FS, §108.

¹³ Wittgenstein, FS, §100.

¹⁴ Wittgenstein, FS, §109.

¹⁵ Wittgenstein, FS, §122, §124.

¹⁶ Wittgenstein, FS, §88.

¹⁷ Severin Schroeder, *Wittgenstein, The Way Out of the Fly-Bottle*, Cambridge, Polity Press, 2006, 135-136.

savunulmuş olan anlamın belirginliğine ilişkin öğretinin reddi ile dile özünü veren dünyayı temsil etme biçimine ilişkin görüşün reddi¹⁸, ideal dil anlayışının da eleştirisinin kritik bölümlerini oluşturur. Dilimizin mantığını yüceltmeye karşı durmak, aşırı genelleştirmeye de karşı çıkmak anlamına gelir. Bir paradigmatik durumun her durum için model olarak kullanılması şeklinde bir basitleştirme sorunu yaratır. Dolayısıyla incelemenin yönünü değiştirmek, dilin ortak bir özü olduğu düşüncesinden uzaklaşıp dil fenomeninin çeşitliliğine yönelmek anlamına gelir.¹⁹

Edimsel dil tüm doğallığıyla aslında mantıkçıların talep ettiği saflıktan ve kesinlikten yoksundur ve böyle olmasıyla iş görebilmektedir. Wittgenstein erken döneminde bu bulanıklık ve belirsizliği görmezden gelmiş ve gündelik dilin arkasında mantıksal saf bir yapı olduğunu iddia etmiş olsa da bunun aksine *Soruşturmalar*'da dilin söz konusu belirsizliğinin düşünceyi açığa çıkardığını göstermeye çalışmaktadır.²⁰ Kuram oluşturmaya karşı olan Wittgenstein aynı zamanda düşüncenin idealleştirilmesi ve daha soyut olanın daha üstün olduğu görüşlerini de eleştirir. Ayrıca önerdiği etkinlik bilimsel bir inceleme de değildir. Soruşturmanın varsayımsal, yani bir bakıma ideal bir şey içermemesi gerektiğini dile getirerek, 'düşünmenin eter olarak kavranışı'²¹ dediği bir ayartılmadan özenle kaçınmaya çalışır.

Açıklama tümünden atılmalı, yerine betimleme geçmeli. Bu betimleme de ışığını, yani amacını, felsefi sorunlardan alır. Bunlar tabii ki deneysel sorunlar değildir ve dilimizin işleyişinin incelenmesi ile çözülürler: bu da bu işleyişin, onu yanlış anlama dürtümüze karşın, anlaşılmasıyla olur. Bu sorunlar yeni deneyimlerin kazanılmasıyla değil, zaten çoktandır bildiklerimizin bir araya getirilmesi ile çözülür.²²

Sözü edilen 'yanlış anlama dürtüsü' dili idealleştirip metafizik yapmaya ayartılmaktan başka bir şey değildir. Ancak dilin işleyişinin incelenmesi geleneksel felsefi sorunların doğal kaynaklarına götürülerek, spekülatif ve yeni bir bilgi ortaya koymaya gerek kalmaksızın zaten bildiklerimizin yeniden düzenlenmesiyle ortadan kaldırılmasını sağlar. Wittgenstein kendi yaptığı

¹⁸ Robert J. Fogelin, *Wittgenstein*, London and New York: Routledge, 1995, 107.

¹⁹ Marie McGinn, *Wittgenstein, Scepticism and Naturalism: Essays on the Later Philosophy*, New York: Anthem Press, 2022, 114.

²⁰ Fogelin, *Wittgenstein*, 136.

²¹ Wittgenstein, FS, §109.

²² Wittgenstein, FS, §109.

etkinliğin, yani kendi anladığı şekliyle felsefenin, dilin eşsiz bir şey olduğu düşüncesinin etkisi altındaki bir büyülenmeye karşı bir mücadele olduğunu söyler. Düşünmenin eter olarak kavranışından kasıt da düşünmenin idealleştirilmesi olmaktadır. Ona göre düşünme de dil gibi somut ve doğal insani pratiklerimizden başka bir şey değildir.

Dilin somutluğundan soyutlanıp ideal bir şekilde kullanılmaya çalışıldığı durumlarda, ki Wittgenstein bunu dilin tatile çıkması olarak betimler²³, geleneksel felsefenin kendini yineleyen sorunları baş gösterir. Sözcüklerin ideal kullanımından, yani metafizik kullanımlarından gündelik kullanımına geri getirilmesi bu durumlarda gerçekleştirilmesi gereken bir etkinlik olarak ortaya konulur. Wittgenstein'in anladığı şekliyle felsefe yapmak bu türden bir soruşturma çerçevesinde betimleme yapmaktır. Peki geleneksel felsefenin veya metafiziğin dil kullanımları gündelik, yani sıradan kullanımlardan kendini ayırdığında ortaya çıkan temel sorun nedir? Wittgenstein'a göre geleneksel filozof gündelik dilden ayrıldığında ve sözcüklere kendine göre felsefi anlamlar verdiğinde, bu gündelikliğin yerine farklı bir pratiği koymamaktadır. Dahası pratik olandan uzaklaşmakta ve herhangi bir sorunu çözmemektedir.²⁴ Pratik olandan uzaklaşma, ideal olana ulaşma takıntısı ve fikriyle ilişkilidir. "Düşüncelerimizde ideal sarsılmaz bir yer tutmuştur. Onun dışına çıkamazsın. Hep geri dönmek zorundasın. Dışarıyı yoktur: Dışarıda nefes alamazsın. Nereden gelir bu? Bu fikir adeta burnumuzun üzerinde bir gözlük gibidir ve baktığımız her şeyi bunlarla görürüz. Çıkarmak aklımıza gelmez."²⁵ Her şeyi kendisiyle görme alışkanlığı edindiğimiz bu ideal gözlükler doğal ve gündelik olanı unutmamıza neden olmaktadır. Dolayısıyla dilin metafiziksel ve ideal kullanımına dönük çaba, yani zaten pratikte işleyen dili bir modele dönüştürüp kusursuz bir şekilde işletme idealiyle anlamı kesinleştirme hedefi, gündelik kullanımı içinde insani bir fenomen olan dilin zengin çeşitliliğini anlamayı engellemektedir. Pratikte dil işlediğinde ortaya çıkmayan felsefi karışıklıklar, daha doğrusu sözde sorunlar, geleneksel felsefenin metafizik kullanımlarında kendisini sürekli yineleyen sorunlar olarak dayatır. Wittgenstein bu durumda gündelik dilden örnekler yoluyla sorunların çözülebileceği bir yöntem önererek, felsefede çeşitli yöntemlerin olabileceği düşünür. Bir felsefi kuram ortaya koymaktan kaçınan düşünürün, yöntemini dilin basitleştirilme ve idealleştirilme

²³ Wittgenstein, FS, §38.

²⁴ Fogelin, *Wittgenstein*, 141.

²⁵ Wittgenstein, FS, §103.

eğilimine karşı bir tür tedavi²⁶ olarak gördüğü söylenebilir. Kendisini idealin sınırlarına içinde hapsedip sürekli kendi koyduğu bu sınırlara çarpan geleneksel filozofun gündelik dile dönebilmesi için bir tavır değişikliği önerir. Tedavi etmek istediği ve ağzı açık olduğu halde hapsediği şişeden çıkış yolunu göstermek istediği sinek, geleneksel metafizikçiden başkası değildir.²⁷

Bu çerçevede Wittgenstein'in geç dönem felsefesini belirleyen şey, onun felsefenin doğasına ilişkin söylediği bir şey değil, onun kendi anladığı biçimiyle felsefe yapma tarzıdır. Metafizik ve gündelik karşıtlığını gündeme getiren düşünür, metafizik kullanımları soruşturması boyunca örneklendirerek gündelik kullanımlara ilişkin bir betimleme sunmaya çalışmaktadır. Söz konusu metafizik kullanımlar, ideal dil anlayışı eğilimi doğrultusunda, kendisini nasıl göstermektedir? Baker bunları *Felsefi Soruşturmalar*'da inceleyerek şu şekilde listeler. 1. Zorunluluk ve olanaksızlığa ilişkin modal ifadeler: Şeylerin doğasına ya da özüne ilişkin tümcelerle kendisini ortaya koyan ve kendini bir bilim olarak sunan metafiziğin zorunlu doğruluklar iddiasını taşıyan modal ifadeler. 2. Sözcüklerin antitezleri olmaksızın kullanımı: Bunlar totolojik ifadelerden başka bir şey değildir ve herhangi bir ayırım oluşturmadıkları gibi bir şey söylemedikleri halde söylüyormuş izlenimi oluştururlar. 3. Bilimsel açıklamalar ya da kuramlar formunda ortaya konan bilimsel olmayan ifadeler: Bunlar olgusal ve kavramsal soruşturmalar arasındaki farkın karıştırılmasına yol açar. 4. Sözcüklerin kullanımıyla ilgili ifadelerin şeylerin doğasıyla ilişkili açıklamalar veriliyormuş izlenimiyle sunulması: Her sözcük kullanımının herhangi bir uzlaşımından bağımsız bir şekilde, şeylere ilişkin bilgi verdiği yanılsaması oluşturur.²⁸ Dolayısıyla metafizik kullanımla gündelik kullanım birbirlerini dışarda bırakmakta ve sözcük kullanımıyla şeylerin özünü kavrama çabası²⁹ arasında zorunlu bir bağlantı bulunmamaktadır. Wittgenstein'a göre dilin değişmeyen bir özü olmadığı gibi şeylerin de özü yoktur ve sözcükler şeylerde ortak olduğu varsayılan sözde bir özün yerine geçmezler. Düşünür zaten bu yüzden, şeylerin sabit özlere gönderme yapmak olanaklı olmadığından, anlamın sabit ve belirgin olduğu iddiasını da reddeder. Dolayısıyla kurgusal olarak varsayılan ideal özlere bağlanmaya çalışılan dilsel ifadeler felsefi karışıklıklar doğurmakta ve ideal bir dil anlayışıyla kesinliğe ulaşma eğilimi gündelik dilden uzaklaşmaya neden olmaktadır. Ancak sözcükler doğal ve

²⁶ Wittgenstein, FS, §133.

²⁷ Wittgenstein, FS, §309.

²⁸ Gordon Baker, *Wittgenstein's Method, Neglected Aspects*, 97-99.

²⁹ Wittgenstein, FS, §116.

gündelik kullanımlarına geri getirildiğinde, dil de doğru bir şekilde işlemeye geri döndürülmüş olmaktadır. Böylece metafiziksel kullanımların dayattığı sözde ideal dilden doğal kullanıma dönmek, yanlış anlamaların ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır.

Yaşam Biçimi ve Doğal Tarih

Wittgenstein dilin idealleştirilmesinden kurtulmak için dilsel kullanımların gündelikliği içinde anlaşılabilirliği adına dilin içinde işletildiği yaşamsal alana vurgu yapar. Dil insani bir etkinlik olarak konuşulmakta ve canlı bir insanın edimleri yoluyla anlamlılık kazanmaktadır. Bütün ifadelerimiz yaşayan insanların karmaşık yaşam bağlamları içinde anlamlandırılır. Bu açıdan Wittgenstein'in dilsel pratiği yaşam biçimiyle ve yaşam biçimini de 'yaşayan (canlı) bir insanın'³⁰ edimleriyle ilişkilendirdiği söylenebilir. Yaşayan bir insanın edimselliği, dilsel ifadelerin zengin çeşitliliğini olanaklı kıldığı gibi, bu canlılık biçimi dilsel etkinliklerin de yaşam biçimiyle ilişkisinin kurulmasını sağlar. Her ne kadar 'yaşam biçimi' terimi *Soruşturmalar*'da yalnızca beş kez karşımıza çıksa da dil ve felsefe anlayışı için kritik önemdedir ve dilsel etkinliklerdeki uzlaşmayı olanaklı kılan insani etkinlikler bütünü ifade eder.³¹

Peki ama kaç tür tümce vardır? Diyelim ki iddia, soru ve emir mi? Böyle sayısız tür vardır. 'İmler', 'sözcükler' ve 'tümceler' dediğimiz şeylerin hepsinin sayısız çeşitte kullanım türleri vardır. Ve bu çeşitlilik sabit, baştan bir kereliğine verilmiş bir şey değildir; tersine yeni dil tipleri, yeni dil-oyunları diyebileceğimiz şeyler ortaya çıkarken diğerleri eskir ve unutulur.³²

Dilin çeşitli kullanımları önceden belirlenmiş değildir ya da sabit idealler doğrultusunda düzenlenemezler. Dinamik bir yapı sergilerler ve farklı bağlamlarda sürekli değişirler. Bu doğrultuda Wittgenstein kendisini gündelik dili betimlemekle sınırlandırır. "Dilin konuşulmasının bir etkinliğin ya da bir yaşam biçiminin bir parçası olduğunu"³³ öne çıkarmak için ise 'dil-oyunları'nı

³⁰ Wittgenstein, *FS*, §281.

³¹ Antonio Marques, "Anthropological Representations and Forms of Life in Wittgenstein", içinde. *Philosophical Anthropology: Wittgenstein's Perspective*, Edited by Jesus Padilla Galvez, 61-72, Ontos Verlag, 2010, 62.

³² Wittgenstein, *FS*, §23.

³³ Wittgenstein, *FS*, §23.

örneklendirir. Dil-oyunları, dil ile dilin iç içe örülü olduğu pratikler bütünü³⁴ olduğundan, dilin betimlenmesi aslında gündelik insani etkinliklerin betimlenmesini de içerir. Bu açıdan dil-oyunları için verilen örnekler dilin her zaman için bağlantılı olduğu eylem örnekleridir. Yani yaşam biçiminin ve sosyal pratiğin belirli biçimlerinin açığa çıkarılması dil kullanımının da gerçek işleyişini gösterecektir. "Satranç tahtasının satranç için gerekli olması gibi, 'yaşayan (canlı) bir insan', dilin kullanımı ve anlaşılabilmesi için gereklidir."³⁵ Bu bakımdan dilimiz, yaşayan insanın ilgileri ve amaçları içerisine gömülü olan bir etkinlikler bağlamı içinde anlaşılmalıdır. Dili, insanın edimlerinden ve kendisini çevreleyen koşullardan yalıtarak anlamak olanaklı değildir. Dolayısıyla yaşayan insan topluluklarından yalıtılmış ideal bir dilin ve ideal kavramların elde edilebileceğini düşünmeye ayartılmaya karşı bir mücadele vermek gerekir.³⁶ İnsani yaşam akışı dilsel pratikle ilişkisinde tek bir kesin anlam veya ideal bir düzenlilik sağlayacak sözcük kullanımlarını destekleyemez. Ancak yaşam biçiminden yalıtılmış sözcüklerin kesin ve belirgin bir anlamı olabileceği söylenebilir, ki bu da olanaksızdır.³⁷ Bu durum ideal dil anlayışının, dilin yanlış anlaşılmasına nasıl zemin hazırladığını göstermektedir.

Bu açıdan dildeki sözcükler belirli somut koşullar altında kullanılır ve bu doğrultuda anlamlandırılır ve bu anlamlar sabitlenmez. Bağlam bağımlı belirli bir kurumsal alışkanlık ya da gelenek doğrultusunda yetiştirildiğimiz için dildeki ifadeleri başarılı bir şekilde yorumlarız.³⁸ Yani toplulukçu bir yaklaşım doğrultusunda sosyal bir bağlam dilin içinde anlamlandırılabilirdiği bir ortamı oluşturmaktadır. Dolayısıyla söz konusu dilsel etkinlikler toplulukçu bir perspektiften değerlendirilmeli ve idealize edilmemelidir. Dil-oyunlarının dilin çok çeşitli ve farklı amaçlarla kullanımında temel olması bu bakımdan önemlidir. Dilin konuşulması kurumsallık gösteren bir eylem olduğundan, kuramsal idealizasyonlardan ve bilimsel açıklamalardan önce yaşam biçiminin parçası olarak belirlenen dilsel edimlere bakmak gerekir. Söz konusu edimler yaşayan bir insanın toplumsallığı içinde gerçekleştirdiği edimler olarak konumlanır. Aslında bir ölü gibi görülebilecek olan dile yaşam veren canlı bir insanın doğal yaşamsal etkinlikleridir. Bu yaşamsallık temelinde, dili kullanma dışında dilin daha temel

³⁴ Wittgenstein, FS, §7.

³⁵ Norman Malcolm, *Problems of Mind: Descartes to Wittgenstein*, Routledge, 1971, 30.

³⁶ Malcolm, *Problems of Mind*, 59.

³⁷ A. Marques, "Anthropological Representations and Forms of Life in Wittgenstein", 71.

³⁸ Robert J. Fogelin, *Taking Wittgenstein at his Words: A Textual Study*, Princeton University Press, 2009, 26.

bir anlaşılma koşulu yoktur. Wittgenstein göre de felsefi karışıklıkları fark edip bunları sorun olmaktan çıkarmanın yolu da buradan geçmektedir. Yani dilin kullanımı, yaşam biçimleri bağlamında anlaşıldığı takdirde sözde felsefi sorunların önüne geçilebilir.

Bizim hatamız, bir ilk fenomen olarak ne olduğuna bakmamız gereken yerde bir açıklama aramaktır. Yani şöyle dememiz gereken yerde: Bu dil-oyunu oynanıyor.

Sorun, bir dil oyununu deneyimlerimiz aracılığıyla açıklama sorunu değil, bir dil-oyununa dikkat etme sorunudur.

İlk şey olarak bu dil-oyununu izleyin.³⁹

Dil-oyunlarının doğal olarak içerisinde gerçekleştirildiği yaşam biçimleri gözetilmediği takdirde kritik yanlış anlamalar kendisini gösterir. İnsani yaşamsal pratikten kopartılarak açıklanmaya çalışılan söz konusu dilsel pratikler bu şekilde yalıtıldığında dilin yanlış anlaşılmasına yol açan felsefi karışıklıkların birtakım nedenleri *Soruşturmalar*'da şöyle listelenebilir: "yanlış yönlendirici resimler önermek, derin farkları gizleyen yüzeysel benzerlikler, uygun olmayan analogiler önermek, söylenemeyeni söylemeye çalışmaya yönlendirme, kendi kurallarımızın ayağımıza dolanması, sözcüklerin farklı kullanımları arasındaki uzlaşmazlıklar, sürekli yanlışlamalar oluşturulması, sözcüklerin kullanımlarına ilişkin yanlış yaklaşımların verilmesi."⁴⁰ Dilin yanlış anlaşılmasına dönük tüm bu ayartılmaldan dilin gündelikliğine ilişkin açık bir görüş oluşturarak kurtulabiliriz. Böylesi bir açık görüşü oluşturabilmek için insani bir iletişim sisteminin dışında bir dilin söz konusu edilemeyeceğini görmek gerekmektedir ve bu iletişim sistemi bir yaşam biçimi olarak görülmelidir.⁴¹ Söz konusu iletişim sisteminin gündelik akış içinde işleyebilmesi, 'ortak insani eylem şekli'⁴² aracılığıyla yaşam biçimlerinde içerilen öğeler olarak komplike sözcük ve eylem birlikteliklerinin paylaşılması ile olanaklıdır. "Bir aslan konuşabilseydi onu anlayamazdık."⁴³ Wittgenstein'a göre davranış paternlerini ve yaşam alanlarını paylaşabildiğimiz ortak bir biçim olmadıkça aslanları değil insanları da konuşsalar bile anlayamayız.

³⁹ Wittgenstein, FS, §654, §655, §656.

⁴⁰ H.L. Finch, *Wittgenstein*, Massachusetts, Element Books, 1995, 42-43.

⁴¹ A. Marques, "Anthropological Representations and Forms of Life in Wittgenstein", 66.

⁴² Wittgenstein, FS, §206.

⁴³ Wittgenstein, FS, II, xi, s. 243.

Bu çerçevede dilsel kullanımın insani yaşam biçimiyle olan koşutluğu⁴⁴, dilin insanlar için ortak olan doğal davranış ve tepkilerde temellendiği anlamına gelir. Doğal tarihimizin olguları olarak insani tepkilerimizde ve bunların sosyal bağlam içerisindeki eğitim ve alıştırmalar yoluyla şekillenmesi olarak davranışlarımızda oluşan uzlaşmanın⁴⁵ betimlenmesi ve dilin içine gömülü olduğu bu zeminin anlaşılması gerekir.

İnsan davranışı nasıl betimlenebilir? Elbette ancak çeşitli insanların eylemlerinin birbirine karışmış halde bir taslağı çıkarılarak. Yargılarımızı, kavramlarımızı ve tepkilerimizi belirleyen şey, tek bir kişinin şimdi yaptığı şey değildir, bireysel bir eylem değildir, insan eylemlerinin bütün arbedesidir, bütün eylemleri üzerinde gördüğümüz zemindir.⁴⁶

Bu karmaşık yaşam biçimi örüntüsü, dili kullanma ustalığına ve sayısız dil oyununa girebilme yeteneğine olanak sağlar. İşte "çeşitlilikleri ve farklılıkları içinde insan etkinliklerinin bütün bir ağının betimlenmesi yaşam biçimini verir."⁴⁷ Bu bağlamda Garver dilsel pratiğin 'yaşam biçimi'ni varsaydığını dile getirir. Dilin öğrenilmesi, öğretilmesi ve bu doğrultuda gerekli yetilerin kazanılması ortak bir yaşam biçimi temelinde olur. İşte bunlar 'doğal tarih'in olgularıdır. Ancak Wittgenstein doğal tarihi, kuramsal ve açıklayıcı olan doğa biliminden ayırır. Doğa bilimi sorular sorup, kanıtlar talep ederken, doğal tarih tamamen betimleyicidir.⁴⁸

Kimi zaman hayvanların zihinsel yetileri olmadığından ötürü konuşmadıkları söylenir. Bu da 'düşünmezler, o yüzden de konuşmazlar' demektir. Ama: konuşmazlar işte. Ya da daha doğrusu: dili -en ilkel biçimlerini bir yana bırakacak olursak- kullanmazlar. Emir vermek, sormak, anlatmak, çene çalmak tıpkı yürümek, yemek içmek, oyun oynamak gibi bizim doğal tarihimize dahildir.⁴⁹

⁴⁴ Wittgenstein, FS, §19.

⁴⁵ Fogelin, *Taking Wittgenstein at his Words*, 28.

⁴⁶ Ludwig Wittgenstein, *Zettel*, çeviren. Doğan Şahiner, İstanbul, Nisan Yayınları, 2004, §567.

⁴⁷ Newton Garver, "Naturalism and Transcendentality: The Case of 'Form of Life.'" içinde. Wittgenstein and Contemporary Philosophy, Editör Souren Tegrarian, 41-69. Bristol, England: Thoemmes Press, 1994, 58.

⁴⁸ Garver, "Naturalism and Transcendentality: The Case of 'Form of Life.'" 50.

⁴⁹ Wittgenstein, FS, §25.

Bu durumda ‘yaşam biçimi’, ‘doğal tarih’in olgusu olarak kabul edilmesi gereken bir şey, ‘verilmiş olan’ olarak ortaya konulur.⁵⁰ Dil kullanımı da doğal tarihimizin bir parçası olduğundan, açıklanabilecek ya da sorgulanabilecek bir etkinlik olarak görülemez. Yani dili nasıl kullandığımız yaşam biçimini belirlemez; aksine dili yaşam biçimi temelinde kullanırız. Bizim yaşam biçimimiz, doğal dünyada biricik olan dili kullanma konusundaki ustalığımız yoluyla hayvanların yaşam biçimlerinden ayrılır. Karmaşıklığı da göz önüne alındığında diğer canlılardan kendisini ayıran tek bir insansal yaşam biçimi vardır.⁵¹ İnsanın doğal bedensel ve mental yetilerine ait olguları onun yaşam biçimsel etkinlikleri olarak betimlemek, şeylere ideal ve kuramsal bir yerden bakışımızın yol açtığı karışıklıkları açık hale getirecektir.

“İnsanı bu noktada bir hayvan olarak ele almak istiyorum, akıl yürütme değil içgüdü gösteren ilkel bir varlık olarak. İlkel bir durumda olan bir yaratık olarak. ... Dil herhangi bir tür akıl yürütme sonucu doğmamıştır.”⁵²

Dolayısıyla dilsel fenomenlerin doğal tarihimizin bir parçası olması demek, dilin doğal bir olgu olarak kullanımına bakarak, onun gündelikliği içinde konuşulmasına dikkat çekmek ve dilin yaşam biçiminin kuşatıcılığında anlaşılabilir olduğunu söylemek demektir.

Doğal Tarihi İçinde Dil

Wittgenstein dilsel pratiği, dil-oyunu, yaşam biçimi ve doğal tarih halkaları içerisine yerleştirerek dili somut bir zemin üzerinde anlamaya çalışmıştır. Yaşam biçiminin ya da insani etkinliklerin bir türü olarak dil-oyunları ile dilsel etkinlikleri bağlamı içinde anlamlandırabilmek için yaşam biçimlerini Finch karşılıklı olarak şu şekilde örneklendirmektedir: Alma-satma pratikleri şeklinde kendini gösteren genel bir yaşam biçimi türü içine girebilecek dil-oyunlarından birisi reklamcılık olacaktır. Terapi şeklindeki genel bir yaşam biçimi türü içinde, psikanaliz dil-oyunlarından birisi olarak görülebilir. Kehanet etkinlikleri genel yaşam biçiminde fal bakmak dil-oyunlarından birisidir. Kumar yaşam biçimindeki dil-oyunlarından birisi bahis oynamak olabilir. Büyüsel

⁵⁰ Wittgenstein, FS, II, xi, s. 245.

⁵¹ Garver, “Naturalism and Transcendentality: The Case of ‘Form of Life.’”, 55.

⁵² Ludwig Wittgenstein, *Kesinlik Üstüne*, çeviren. Doğan Şahiner, İstanbul: Metis Yayınları, 2009, §475.

ritüellere bağlanan yaşam biçimindeki dil-oyunlarından birisi şeytan çıkarmak olabilir.⁵³ Finch'in bu örnekleri, etkinliklere eşlik eden dili doğru anlayabilmeyi sağlayan dil-oyunlarını vererek bunların da anlaşılabilmesini sağlayan yaşam biçimlerini göstermektedir. Bir bütün olarak dilsel etkinliklerin içinde gömülü olduğu insan yaşamı da Wittgenstein tarafından tek bir insani yaşam biçimine bağlanmakta ve yine insanın doğal tarihsel olgusallığına geri götürülerek betimlenmektedir.

Dil kullanımı ve dilin bağlı olduğu yaşam biçimi doğal tarihin olguları olarak betimlenmelidir ve bunlar Garver'a göre empirik değil aşkınsal bir yapı gösterir. Bu bağlamda Wittgenstein'in yaşam biçimi anlayışı Kant'ın aşkınsal felsefesiyle koşutluk göstermektedir. Garver doğal tarihin olgularının aşkınsal olduğunu ve Wittgenstein felsefesinin de bir tür aşkınsal doğalcılık olarak görülebileceğini düşünür. Bu bakımdan uzay, zaman ve nedensellik Kant'ta aşkınsal bilginin nesnelere olarak işlev görüyor ve genelde anlama yetisinin koşulu olarak sunuluyorsa, Wittgenstein'da da yaşam biçimi dili kullanmanın ve anlamının koşulu olarak görülebilir.⁵⁴ Dolayısıyla kültürel ve antropolojik bir anlamda yaşam biçimi, insan etkinliklerinin bütününe gönderme yapmakla birlikte, insanların belirli bir kültür içinde neleri anlayabileceğinin ufku olarak iletişim biçimlerine karşılık gelmektedir.⁵⁵

Bu bağlamda Wittgenstein matematiksel bir kanıtlamanın okunarak takip edilmesi ve bu kanıtlamadan zorunlulukla çıktığı düşünülen sonuca ikna olunması konusunda örnek verirken bile bu yorumu destekleyecek bir anlayış sunar: "Bu özgün bir prosedürdür. Kanıtı incelerim ve sonra sonucunu kabul ederim. Şunu kastediyorum: Bu basit bir şekilde yaptığımız şeydir. Bu kendi aramızdaki kullanım ve alışkanlıktır veya doğal tarihimizin bir olgusudur."⁵⁶ Matematik dili de yaşam biçiminde temellenmektedir. "İnsanların neyi bir doğrulama olarak kabul ettikleri, nasıl düşündükleri ve yaşadıklarıyla gösterilir."⁵⁷ Bu noktada ise yaşam biçimi doğrulamayı gerektirmeyecek şekilde temelde durmaktadır. Bu anlamda "yaşam biçimi, haklı gösterilmemiş ve haklı gösterilemez olan bir insan etkinlikleri örüntüsüdür. Paylaşılmış doğal ve dilsel

⁵³ Finch, *Wittgenstein*, 51.

⁵⁴ Garver, "Naturalism and Transcendentality: The Case of 'Form of Life.'", 47-49.

⁵⁵ Gunter Gebauer, *Wittgenstein's Anthropological Philosophy*, translated by Deborah Anne Bowen, Palgrave Macmillan, 2017, 232.

⁵⁶ Ludwig Wittgenstein, *Remarks on the Foundations of Mathematics*, translated by G.E.M. Anscombe, Cambridge: The M.I.T Press, 1967, I, 63.

⁵⁷ Wittgenstein, FS, §325.

tepkilerden, tanımlarda ve yargılardaki geniş ölçekli uzlaşımından ve bunlara karşılık gelen davranışlardan oluşur.”⁵⁸ Yaşam biçimi insani olan doğal bir etkinlikler ağıdır ve kendi dışında başka bir temele ihtiyaç duymaz.

Sunduklarımız, insanın doğal tarihine ilişkin değinilerdir; ama katkılarımız, garip olaylardan değil, kimsenin kendilerinden şüphe etmemiş olduğu ve salt sürekli gözlerimizin önünde olmaları nedeniyle kendilerine değinilmeyen şeylerin saptanmasından oluşuyor.⁵⁹

Wittgenstein aslında hazır ve verili kabul edildiği için dikkat çekmeyen doğal olguları hatırlatarak dilsel karışıklıkları açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Bu şekilde dili doğal tarihi içine oturtmak düşünürün ana kaygısı olarak görülebilir. Yaşam biçimiyle dil arasında kurulan bu organik ilişki, dili öğrenmeyi ve kullanmayı doğal bir beceri edinme pratiği olarak konumlandırmaktadır. Uygun dil kullanımı da kullanıcıların her farklı durumda dolaysız tepkisi yoluyla sağlanır ve dilsel pratik en genel anlamıyla yaşayan bir canlı olarak insanın doğal tepkileri olarak görülebilir.⁶⁰ Dolayısıyla dil kullanımı ve dilin anlaşılması “doğal tarihimizin bir parçası”⁶¹ olduğundan dil-oyunları da doğal ve içgüdüsel türden davranışlardan oluşur ve “ilkel davranışın bir uzantısı”⁶² olarak ortaya çıkar. Bu bakımdan “akıl yürütme içgüdüden sonra gelmektedir.”⁶³ Söz konusu doğallık, dilin ideal olduğunu değil, aksine somut ve olgusal bir fenomen olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede gündelik dil, insanın doğal tarihi içinde akan ve işleyen etkinliklerine işaret etmektedir. Sözcüklerin anlamını açık hale getirmek için gündelik dildeki gerçek kullanımlarının izini sürmekten başka bir şeye ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla gündelikliğin izini süren bir soruşturma, sözcüklerin nasıl kullanıldığını dikte eden soyut ve ideal anlamları bulmaya çalışmayacaktır.⁶⁴

⁵⁸ Taylan Altuğ, *Dile Gelen Felsefe*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001, 161.

⁵⁹ Wittgenstein, FS, §415.

⁶⁰ J.F.M. Hunter, “Forms of Life’ in Wittgenstein’s Philosophical Investigations”, içinde Ludwig Wittgenstein: Critical Assessments, Vol. 2 (From Philosophical Investigations to On Certainty: Wittgenstein’s Later Philosophy), Edited by Stuart Shanker, 106-124, London: Routledge, 1986, 109-114.

⁶¹ Wittgenstein, FS, §25.

⁶² Wittgenstein, *Zettel*, §545.

⁶³ P.M.S. Hacker, *An Analytical Commentary on the Philosophical Investigations, Vol 3, Wittgenstein: Meaning and Mind*, Oxford, Basil Blackwell, 1990, 285.

⁶⁴ Yael Mishani-Uval, “Bring Words back from their Metaphysical to their Everyday Use’ – Meaning in Life through Ordinary Language Use”, içinde *Psychoanalytic Investigations in Philosophy*, Edited by Dorit Lemberger, 113-133, London and New York, Routledge, 2023, 124.

Dilin yanlış anlaşılmasının önüne geçebilmek adına yaşam biçiminin parçası olan dil-oyunlarını örneklendiren Wittgenstein'in⁶⁵ ortaya koymaya çalıştığı gündelikliği daha iyi anlayabilmek için bu dil-oyunlarının daha komplike insani etkinliklerin ve kurumların oluşturucuları olduğu gösterilebilir. Wittgenstein'in *Soruşturmalar*'da sıraladığı bazı dil-oyunlarının sosyal kurum ve disiplinlerle ilişkisini Finch şöyle listeler: Örneğin 'emretmek ve bir emir uyarınca eylemde bulunmak' şeklindeki dil-oyunu örneği, hukuk kurumunu ve hukuksal dil kullanımlarını çekirdeğini oluşturuyor olarak düşünülebilir. 'Bir nesnenin görünüşünü ya da boyutlarını betimlemek' şeklindeki dil-oyunu, fizik disiplininin çekirdeğini oluşturuyor gibidir. 'Betime dayanarak bir nesne üretmek' şeklindeki dil-oyunu mimarlık alanının, 'bir olayı bildirmek' tarih, 'bir olay hakkında tahminler yürütmek' nedensellik düşüncesinin, 'bir hipotez ortaya atmak ve bunu sınamak' ile 'bir deneyin sonuçlarını tablo ve çizelgelerle sergilemek' bilimsel kuramlara ilişkin etkinliklerin, 'bir öykü uydurmak, bunu okumak' edebiyat alanlarının çekirdeğini oluşturuyor olarak düşünülebilir.⁶⁶ Böylece dilsel etkinlikler ve ilişkili tüm insani etkinlik ve üretimler somut bağlamları içinde insanın doğal tarihi zeminine konumlandırılmış olur.

Sonuç

Wittgenstein ideal bir dil oluşturmak ya da ideal bir dili incelemek yerine, gündelik dil anlayışı doğrultusunda dilin doğal bir fenomen olduğunu ve bu fenomenin çeşitli görünümünün betimlenmesi gerektiğini ortaya koyar. Dilsel ifadelerin kendilerine özgü dil-oyunları içerisinde anlaşılması ve her dil-oyununun yine kendine ait bir yaşam pratiği içinde değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Bu bakımdan gündelik pratiğimizde dili doğallığı içinde kullanabiliyor oluşumuzu görebilmek, felsefi karışıklıklara meydan vermemek açısından önemlidir. İdeal ve sabit bir anlam aramak yerine, bağlamı içerisinde değişen anlamlara duyarlı olunmalı ve sözcüklerin metafizik kullanımlarına karşı tetikte olunmalıdır. İşte bu açıdan Wittgenstein'in ana hedefi ideal bir dil anlayışının ve genelleştirme eğilimlerimizin yol açtığı felsefi karışıklıkların ve bu sözde sorunların da ana nedeni olan dile ilişkin yanlış anlamaların önüne geçmektir. Bunu başarabilmek için de dile ilişkin felsefi bir kuram ortaya koymaktan özellikle kaçınan düşünür, dilsel ifadelerin yanlış anlaşılmasını en aza

⁶⁵ Wittgenstein, FS, §23.

⁶⁶ Finch, *Wittgenstein*, 49.

indirebilmek için gündelik kullanımlara dönmeyi sağlayacak bir tutum değişikliğinin peşindedir.

Mantığın dayattığı idealin gerçeklikte bulunmadığını ve özellikle dilin işleyişinin ideal bir yapı üzerinde kurulmadığını ortaya koyan düşünür, dildeki sözcüklerin sabit bir anlamının olmadığını ve dilsel ifadeler için talep edilen kesinliğin pratikte olanaklı olmadığını gösterir. Aksine kuramsal olarak böylesi kesinliklerin olduğunu varsayma ve bu doğrultuda dili anlama çaba ve eğiliminin geleneksel felsefe sorunlarının da kaynağı olduğunu iddia eder. Ancak doğal ve gündelik kullanımlarına geri getirilen sözcükler yoluyla aslında dil de doğru bir şekilde işlemeye yeniden başlamış olacaktır. Bu açıdan dili içinde bulunduğu ve konuşulduğu insani yaşam biçiminden ve en temelde parçası olduğu doğal tarihten yalıtılmak, onu uygun bir perspektiften anlamayı olanaksız hale getirir. Wittgenstein dil-oyunu, yaşam biçimi ve doğal tarih olarak ifade ettiği somut ve insani denilebilecek pratik halkalar aracılığıyla dilin idealize edilmesini eleştirmekte ve yaşayan dili verili olarak kabul ederek betimlemenin önünü açmaktadır. Bu halkalardan en önemlisi insanın doğal tarihi olarak sunduğu yaklaşımdır. En komplike dilsel etkinlikleri bile doğal tarihle ilişkilendirmek yoluyla olası yanlış yönlendirme ve idealizasyonların önüne geçen düşünür, dil fenomeninin zengin çeşitliliğini anlamının da önünü açmaktadır. Bu yolda Wittgenstein doğalcı bir şekilde felsefe yapmayı da örneklendirmiş olur.

KAYNAKÇA

- Altuğ, Taylan. *Dile Gelen Felsefe*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Baker, Gordon. *Wittgenstein's Method: Neglected Aspects*, Oxford, Blackwell Publishing, 2006.
- Fogelin, Robert J. *Wittgenstein*, London and New York: Routledge, 1995.
- Fogelin, Robert J. *Taking Wittgenstein at his Words: A Textual Study*, Princeton University Press, 2009.
- Garver, Newton. "Naturalism and Transcendentality: The Case of 'Form of Life.'" *İçinde Wittgenstein and Contemporary Philosophy*, Editör Souren Tegrarian, 41-69. Bristol, England: Thoemmes Press, 1994.
- Gebauer, Gunter. *Wittgenstein's Anthropological Philosophy*, Translated by Deborah Anne Bowen, Palgrave Macmillan, 2017.
- Finch, H. L. *Wittgenstein*, Massachusetts: Element Books, 1995.
- Hacker, P.M.S., *An Analytical Commentary on The Philosophical Investigations, Vol 3, Wittgenstein: Meaning and Mind*, Oxford: Basil Blackwell, 1990.
- Hunter, J.F.M. "'Forms of Life' in Wittgenstein's Philosophical Investigations", *İçinde Ludwig Wittgenstein: Critical Assesments, Vol. 2 (From Philosophical Investigations to On Certainty: Wittgenstein's Later Philosophy)*, Edited by Stuart Shanker, 106-124, London: Routledge, 1986.
- Malcolm, Norman. *Problems of Mind: Descartes to Wittgenstein*, London: Routledge, 1971.
- Marques, Antonio. "Anthropological Representations and Forms of Life in Wittgenstein", *İçinde Philosophical Anthropology: Wittgenstein's Perspective*, Edited by Jesus Padilla Galvez, 61-72, Ontos Verlag, 2010.
- McGinn, Marie. *Wittgenstein, Scepticism and Naturalism: Essays on the Later Philosophy*, New York: Anthem Press, 2022.
- Mishani-Uval, Yael. "'Bring Words back from their Metaphysical to their Everyday Use' – Meaning in Life through Ordinary Language Use", *İçinde Psychoanalytic Investigations in Philosophy*, Edited by Dorit Lemberger, 113-133, London and New York, Routledge, 2023.

- Schroeder, Severin. *Wittgenstein, The Way Out of the Fly-Bottle*, Cambridge: Polity Press, 2006.
- Wittgenstein, Ludwig. *Remarks on the Foundations of Mathematics*, Translated by G.E.M. Anscombe, Cambridge: The M.I.T. Press, 1967.
- Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çeviren Oruç Aruoba, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Wittgenstein, Ludwig. *Zettel*, Çeviren Doğan Şahiner, İstanbul: Nisan Yayınları, 2004.
- Wittgenstein, Ludwig. *Felsefi Soruşturmalar*, Çeviren Haluk Barışcan, İstanbul: Metis Yayınları, 2007.
- Wittgenstein, Ludwig. *Kesinlik Üstüne*, Çeviren Doğan Şahiner, İstanbul: Metis, 2009.
- Wittgenstein, Ludwig. *Mavi Kitap*, Çeviren Doğan Şahiner, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

WITTGENSTEIN'DA İDEAL DİL ELEŞTİRİSİ VE DOĞAL TARİH
THE CRITICISM OF IDEAL LANGUAGE AND NATURAL HISTORY IN WITTGENSTEIN
Ahmet Cüneyt GÜLTEKİN